

Platformbijeenkomst toezichthouders

Wat is monumentaal?

Zorg dat je altijd een actuele waardenstelling hebt als je belangrijke beslissingen over een monument moet voorbereiden. De 'klassieke' redengevende omschrijving zal je niet echt helpen. Laat een bouwhistorisch onderzoek uitvoeren en maak gebruik van andere bronnen, zoals het advies van de erfgoedcommissie.

Dat waren misschien wel de belangrijkste conclusies die op een informatieve bijeenkomst van het platform Monumententoezicht werden getrokken.

De aanleiding voor de bijeenkomst was de onduidelijkheid die bij toezicht vaak wordt ervaren. Een gemeentelijk toezichthouder moet maar zien waar te maken dat er bij werkzaamheden monumentale waarden verloren gaan. Als er zo veel onduidelijkheid is, hoe dan er zo goed mogelijk mee om te gaan?

Volstaat redengevende omschrijving?

Bijna 90 mensen waren 4 oktober 2016 afgekomen op een bijeenkomst met de titel 'Wat is monumentaal aan een monument'. Wico Ankersmit, directeur Vereniging BWT Nederland, opende de bijeenkomst met een persoonlijke ervaring bij de Daams' molen in Vaassen. De redengevende omschrijving gaf wel heel weinig houvast over de vraag of het terrein van de molen onder de bescherming viel. Dat bleek een rode draad van de middag: volstaat een 'redengevende omschrijving' bij de bepaling van de monumentale waarden?

Uit een mini-enquête bleek al snel waar medewerkers van gemeenten tegen aan lopen. Walter de Koning van de Stichting ERM presenteerde met een aantal slides dat ongeveer de helft van de respondenten regelmatig onduidelijkheid over de monumentale waarde ervaren. Het gaat om een veelheid aan onderwerpen, maar het interieur was opvallend vaak een bron van onduidelijkheid. De conclusie van het overgrote deel van de respondenten is dat meer duidelijkheid over de monumentale waarden van een monument gewenst is.

Karel Loeff, directeur van de Bond Heemschut, beaamde de vaak optredende verwarring over de monumentale waarden. Redengevende omschrijvingen zijn veelal summier en bouwhistorische onderzoeken ontbreken. Idealiter zou de bouwhistorische verkenning of bouwhistorische waardenstelling het instrument dienen te zijn waarop het advies van de welstandsmonumentencommissie mede is gebaseerd. Een verplichtstelling hiervan is niet alleen wenselijk, maar in de ogen van Heemschut essentieel. Zijn pleidooi is om een 'digitale ladekast' te ontwikkelen waarmee allerlei relevante informatie over monumenten wordt ontsloten. Daarin moeten niet alleen de redengevende omschrijvingen worden opgenomen, maar ook nadere waardenstellingen en bouwhistorische verkenningen. Dat zou voor de handhavers een handig hulpmiddel zijn.

Andere systematiek

Ruben Abeling van de RCE gaf aan dat de nieuwe Erfgoedwet tot een andere waarde systematiek leidt. In het rijksmonumentenregister wordt volstaan met een korte identificerende omschrijving. In de nieuwe wet bevat het register geen besluitmotivering meer. Maar omdat de motivering van een aanwijzingsbesluit een momentopname is en doorgaans niet dekkend en specifiek genoeg is voor een beslissing op een vergunningaanvraag moet je als overheid hoe dan ook per besluit zelf motiveren waarom iets monumentaal is, al dan niet op basis van een door de vergunningaanvrager ingediende waardenstelling.

Via een digitale kennisinfrastructuur zou de meer uitgebreide informatie over de waardenstelling etc. moeten worden verzameld. Hij vergelijkt de aanwijzing van een monument met een geboorteakte. De informatie in de digitale kennisbank is het CV van het monument. De Erfgoedwet verduidelijkt de inhoud van het register met enerzijds inschrijvingsgegevens (datum inschrijving) en anderzijds identificerende gegevens. (bijv.: adres, kadastrale gegevens, identificerende beschrijving, kaart). Waarderingen en uitvoerige beschrijvingen behoren van rechtswege niet langer tot het register (kennisgegevens). Nieuwe inzichten moeten t.z.t. via digitale kennisinfrastructuur (al dan niet via Laan van de Leefomgeving) ontsloten worden; het register is daarvoor ongeschikt.

Thieu Knibbeler van de gemeente Rotterdam liet zien hoe ingewikkeld het waarderen van monumenten is. Beelden van mensen verschillen en is ook tijdsafhankelijk. Een middeleeuwse kerk in het centrum van Rotterdam is misschien niet zozeer vanwege de eeuwenoude bouwstijl van waarde. Het is waarschijnlijk vooral van waarde als symbool van de wederopbouw van het oude Rotterdam. In Rotterdam wordt bij iedere bouwaanvraag voor een monument een bouwhistorisch onderzoek gevraagd. Dat moet ook na de vergunningverlening een rol blijven spelen, omdat er zo veel in staat. Een ander middel dat Rotterdam inzet is een waardenkaart: daar hangen ze digitale rapporten aan. Het is echter nog niet online beschikbaar. Zijn afsluitende voorbeeld van graffiti in een voormalig krakersbolwerk was illustratief: dat is tegenwoordig van waarde als symbool van de zeventiger jaren van de vorige eeuw.

Praktijkcarrousel

De praktijkcarrousel is altijd een van de meest succesvolle onderdelen van het platform. Vera Hamers (Maastricht), Han van der Zanden (Amsterdam), Henk Jansen (Utrecht) en Bert Broekhuizen (Rotterdam) deelden hun praktijkervaringen met de deelnemers. Grosso modo bleken deze ervaringen sterk uiteen te lopen, van veel bij de initiatiefnemer leggen (Maastricht), via gewoon handhaven wegens ontbreken van vergunning tot wijziging aan een monument; en we zien wel waar het schip strandt (Rotterdam) tot het zelf onderzoek doen om monumentale waarde aan te tonen (Amsterdam). Het Utrechtse voorbeeld toonde aan de hand van de monumentale bescherming gelet op de diversiteit van bouwperiodes, de noodzaak aan tot goed motiveren.

De Maastrichtse praktijk gaf goed aan dat de waardebeoordeling ook beïnvloed wordt door de regionale (leegstands)problematiek. Ook werd met een moderne doorgang onder een monumentaal pand geïllustreerd dat het niet meteen duidelijk is waar de grens ligt van het behoud van de monumentale waarden.

De systematiek van Amsterdam waarbij een bouwhistoricus bij ieder initiatief rapporteert aan een waarderingsoverleg oogste waardering. Deze 'service van de gemeente' biedt namelijk voor toezichthouders en vergunningverleners een inzicht in de onderbouwing van de waardering. Met name bij particulieren geeft het meer vertrouwen en daarom minder discussie.

Het Ooglijdersgasthuis in Utrecht met zijn vele uitbouwen was een treffend voorbeeld van de dilemma's bij de vraag welke bouwdelen bescherming behoeven.

De Rotterdamse aanpak van het Jaffa-complex was opvallend: via een parapluvergunning en bijbehorende tekeningen was duidelijk gemaakt welke aanpassingen toelaatbaar waren. Dat gaf helderheid voor keuzes in het monumentale complex voor geveldoorlaten, materiaalkeuze bij kozijnen en glas, zonnepanelen, e.d.

Bouwhistorische verkenning

De middag werd plenair afgesloten met de vraag wat nu de algemene conclusie van de middag was. In grote lijn werd geconstateerd dat de 'klassieke' redengevende omschrijving je niet echt zal helpen. De nieuwe Erfgoedwet maakt ook duidelijk dat het (identificerende) rijksmonumentregister geen inhoudelijke omschrijving meer zal bevatten. Dat zal via andere wegen moeten worden vastgelegd en ontsloten. Laat dus een bouwhistorische verkenning uitvoeren en maak gebruik van andere bronnen, zoals het advies van de erfgoedcommissie. Tot slot werd de vraag gesteld of de 'Amsterdamse methode' ook voor andere gemeenten beschikbaar kan worden gesteld. Dit zal aan Amsterdam c.q. de Federatie Grote Monumentengemeenten worden voorgelegd.